

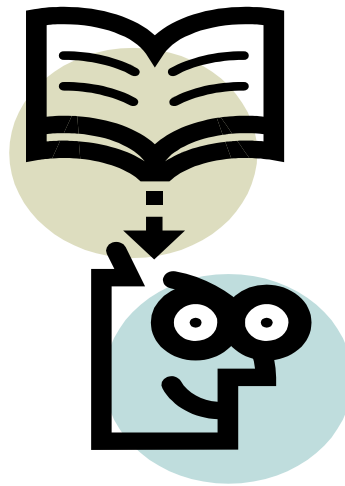
Modul 18
Program for ergoterapiutdanning

Praksisprosjekt

"Godt læringsmiljø for alle studenter"

Oppdragsgiver:

Læringsmiljøutvalget, Høgskolen i Sør-Trøndelag
ved sekretær Rune Hegge

Gruppe 13, PET-03:

Anne Flåten
Susanne Solli
Kjersti Jensen
Gunn Hilmarsen
Margrethe Antonsen

Praksisveileder: Rigmor Leknes

Innholdsfortegnelse

1.0 Sammendrag	s.1
2.0 Innledning	s.2
3.0 Definisjoner	s.3
4.0 Metode	s.4
4.1 Intervju	s.4
4.2 Litteraturstudie	s.5
4.3 Samarbeidspartnere	s.6
5.0 Teori	s.7
5.1 Universitet- og høgskoleloven	s.7
5.2 Læringsmiljø	s.7
5.3 Læringsmiljøutvalget	s.8
5.4 Handlingsplanen for nedbygging av funksjonshemmende barrierer ved Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009	s.9
5.5 Kvalitetsreformen	s.10
5.6 Lucas- senteret	s.10
5.7 Norges Blindeforbund (NBF)	s.11
5.8 Gap- modellen	s.11
5.9 Universell utforming	s.12
5.10 International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)	s.13
5.11 Aktivitet og deltagelse	s.13
5.12 Øyesykdommer	s.14
5.12.1 Retinitis Pigmentosa (RP)	s.14
5.12.2 Diabetes Retinopati	s.15
5.12.3 Glaukom (Grønn stær)	s.15
5.12.4 Aldersrelatert Makula Degenerasjon (AMD)	s.16

6.0 Resultat av informasjonsinnhenting	s.17
6.1 Pensumlitteratur	s.17
6.2 Tilrettelegging av undervisning	s.17
6.3 Rutiner	s.18
6.4 Kommunikasjon og samarbeid	s.19
6.5 Informasjon til studenten	s.20
6.6 Forslag til endringer	s.20
6.7 Samtale med Hege Moe ved Lucas- senteret	s.20
 7.0 Diskusjon	s.22
7.1 Pensumlitteratur	s.22
7.2 Tilrettelegging av undervisningen	s.23
7.3 Rutiner	s.25
7.3.1 Høgskolen	s.25
7.3.2 Avdeling	s.26
7.3.3 Utdanning	s.27
7.4 Kommunikasjon og samarbeid	s.28
7.5 Informasjon til studentene	s.28
7.6 Aktivitet og deltagelse	s.29
 8.0 Avslutning	s. 31

Litteraturliste

Vedlegg

1.0 Sammen drag

Bakgrunnen for dette prosjektet er et oppdrag gitt av Læringsmiljøutvalget (LMU) ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST). Prosjektets hovedmål er å undersøke læringsmiljøet for synshemmede studenter ved HiST. Det blir også lagt vekt på lærernes erfaring på dette område.

LMU skal bidra til at bestemmelser blir gjennomført. Utvalget består av både studentrepresentanter og ansatte. Prosjektets hovedfokus vil være på undervisningsforhold for synshemmede studenter ved HiST. Disse forholdene kan være undervisningsform, læremateriale, fysiske omgivelser og hjelpemidler.

I dette prosjektet har vi i hovedsak benyttet oss av kvalitative metoder. Vi har blant annet brukt intervju som metode for å innhente informasjon om synshemmede studenters læringsmiljø. Vi har intervjuet nåværende og tidligere studenter, lærere og kontaktpersoner, Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag, Norges Blindforbund og Lucas-senteret. Litteraturen vi har tatt for oss omhandler synshemming, lover og forskrifter, aktivitet og deltagelse, Handlingsplan og Kvalitetsreformen med mer.

Produktet av prosjektet er en rapport, hvor resultatet beskrives og diskuteres og hvor aktuelle forslag til endringer drøftes og begrunnes. Det kom frem at både lærere og studenter ser potensial for forbedring. Blant annet kan mye bedres i forhold til fastere rutiner. Dette gjelder for eksempel utdeling av forelesningsnotater, oppfølging av synshemmede studenter ved skolestart og videre i studiet, samt kommunikasjon og samarbeid mellom student og lærer.

2.0 Innledning

I følge Handlingsplan for nedbygging av funksjonshemmende barrierer ved Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) 2006-2009 er et av tiltakene å kartlegge læringsmiljøet for synshemmede studenter ved HiST. Med synshemmet menes følgende: *"blind eller svaksynt er den som har så nedsatt synsevne at det er umulig eller vanskelig å lese vanlig skrift, orientere seg ved hjelp av synet eller som har tilsvarende vanskelighet i den daglige livsførselen"* (Crawford 2003 s16).

Bakgrunnen for dette prosjektet er et oppdrag gitt av Læringsmiljøutvalget (LMU) ved HiST. Utvalget består av både studentrepresentanter og ansatte, og skal bidra til at saker som angår studentenes totale læringsmiljø blir gjennomført. Oppdraget er et resultat av LMUs ønske om å kartlegge læringsmiljøet for synshemmede studenter ved høgskolen, i tråd med handlingsplan nevnt ovenfor. Det ble utarbeidet et mandat for prosjektet som beskriver hvilke oppgaver som skal gjøres, og hva resultatet av prosjektet forventes å bli (vedlegg 1). Vi har kommet frem til følgende problemstilling:

"Hvordan oppleves og erfares læringsmiljøet for synshemmede studenter ved Høgskolen i Sør-Trøndelag".

Med denne problemstillingen siktes det på å kartlegge læringsmiljøet både fra studentene og lærernes ståsted. I prosjektet er begrepet læringsmiljø benyttet om undervisningsforhold som undervisningsform, læremateriale, fysiske omgivelser og hjelpemidler. Dette er også områdene vi har konsentrert oss om under informasjonsinnhenting. I mandatet nevnes universell utforming (se kap 3.0). De fysiske forhold kartlegges imidlertid ikke, da dette er gjort tidligere (Abeltun mfl. 2005). I rapporten anvendes derfor universell utforming i forhold til deltagelse, undervisning og læring.

Informasjon vil bli hentet gjennom intervju av synshemmede studenter, lærere som har erfaring på dette området og andre relevante kilder. Målsettingen er å belyse forhold som fungerer bra og hva som eventuelt kan gjøres annerledes, og komme med forslag til relevante tiltak.

Først i oppgaven presenteres metoden. Her beskrives anvendte fremgangsmåter for informasjonsinnhenting i forhold til problemstillingen. Deretter kommer en beskrivelse av relevant teori for oppgaven som senere benyttes i diskusjon. Det neste kapittelet presenterer funn gjort under intervju med studenter, lærere og andre informanter. I det påfølgende kapittelet diskuteres dette resultatet med forslag til endringer og tiltak og begrunnelse av disse. Oppgaven avsluttes med en oppsummering av prosjektet og de viktigste funnene.

Under følger definisjoner av begreper benyttet i rapporten.

3.0 Definisjoner

Deltagelse

Kielhofner (2002) sier at deltagelse er: "engagement in work, play or activities of daily living that are part of one's sociocultural context and that are desired and/or necessary to one's well-being".

(Kielhofner 2002 s 115)

Funksjonshemming

"Funksjonshemming oppstår når det foreligger et gap mellom individets forutsetninger og omgivelsenes utforming eller krav til funksjon".

(Stortingsmelding 40, 2002-2003 s.8)

Funksjonsnedsettelse

"Med nedsatt funksjonsevne menes tap av eller skade på en kroppsdel eller i en av kroppens funksjoner".

(Stortingsmelding 40, 2002-2003 s.8)

Universell utforming

"Universell utforming er utforming av produkter og omgivelser på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpasning og en spesiell utforming".

(Andersen 2005 s.12)

4.0 Metode

I dette prosjektet ble det i hovedsak benyttet kvalitative metoder ved informasjonsinnhenting. Blant annet ble intervju brukt som metode for å innhente informasjon om synshemmede studenters læringsmiljø. Opplysningene som har kommet frem gjennom intervjuene er anonymisert i henhold til Lov om Helsepersonell, kap. 5 om taushetsplikt (www.lovdata.no nr 1). Personer som navngis i rapporten har gitt sitt samtykke til dette.

Vi har søkt etter og lest relevant litteratur. I tillegg ble Hjelpemiddelsentralen i Sør-Trøndelag, Lucas-senteret ved Hege Moe, Norges Blindforbund, prosjektveileder ved ergoterapiutdanningen, Læringsmiljøutvalget ved HiST kontaktet.

Kontaktpersonen for funksjonshemmede studenter ved Avdeling for Helse- og Sosialfag, HiST, samt kontaktperson ved en annen høyskole ble også kontaktet. Rapporten er skrevet i skrifttype Arial, da dette er anbefalt av Norges Blindforbund. På denne måten er det lettere for synshemmede å lese rapporten.

4.1 Intervju

Under samtalen med informantene ble det benyttet semistrukturerte intervju. Denne formen for intervju ble tatt i bruk fordi det kan gi en bedre og mer naturlig flyt under samtalen, da mye av initiativet overlates til informanten når det gjelder gangen i intervjuet. På den måten ble det skaffet mest mulig informasjon, da man kan stille åpne spørsmål og følge opp med spørsmål fra intervjuguiden der det er nødvendig (Dalland 1997). Det ble utarbeidet intervjuguider for både studentene og lærerne (vedlegg 2 og 3). Spørsmålene ble formulert med utgangspunkt i hva vi var ute etter å få vite (Jacobsen 2003), og i forhold til problemstillingen. Under intervjuene var det to eller tre fra gruppa til stede, der en intervjuet og de andre kom med supplerende spørsmål og noterte. Fordelen med dette er at flere oppfatter det som ble sagt under samtalen og det kan sikre at informantens utsagn tolkes korrekt (Dalland 1997). Båndopptaker ble benyttet i noen av intervjuene, noe som ble avklart med den enkelte informant på forhånd. Dette for å få med de ordrette utsagnene til informanten og for å opprettholde en flyt i samtalen (Jacobsen 2003). Informantene skrev også under på en samtykkeerklæring (vedlegg 4).

Antall studenter og lærere som hadde mulighet til å delta var forholdsvis lavt, og av den grunn ble det også benyttet andre informanter, som tidligere studenter ved HiST og ulike organisasjoner. Informantene ble kontaktet via Norges Blindeforbund og prosjektveileder. Gjennom en av studentene, ble det også opprettet kontakt med ytterligere informanter. Prosjektveilederen tok kontakt med ulike avdelinger ved høgskolen for å finne lærere som ville la seg intervju, og formidlet på denne måten kontakt med oss. Det ble utarbeidet et informasjonsskriv som ble sendt til de aktuelle informantene for å orientere om formålet med prosjektet (vedlegg 5).

4.2 Litteraturstudie

Litteratursøk på internett ble gjort i basene Cinahl og SweMed+, men det ble ikke funnet kilder som kunne benyttes i prosjektet. I tillegg ble det foretatt søk i BIBSYS. Her ble søkeordene student, synshemming, aktivitet, funksjon, synshemmet+student, læringsmiljø+studenter benyttet. Det ble heller ikke her funnet relevante kilder. Av veileder ble det anbefalt litteratur som omhandler høyere utdanning og læring.

Vi har søkt etter litteratur vi mener er relevant for prosjektet. Dette er også litteratur som stort sett benyttes videre i oppgaven. Dette innebærer blant annet aktuelle lover og forskrifter. I dette tilfellet er Lov om Universiteter og Høgskoler det mest sentrale. Andre aktuelle lover ble funnet på www.lovdatab.no (nr 1) og www.odin.dep.no (nr 8). Dette lovverket tar blant annet for seg hvilket ansvar de ulike utdanningsinstitusjonene har, og rettighetene en har til høyere utdanning. I oppgaven legges det størst vekt på delene av Universitets- og høgskoleloven som sier noe om studenter med funksjonsnedsettelse, med hovedfokus på synshemmede og deres læringsmiljø. I den forbindelse er også teori om universell utforming tatt med. Dette for å belyse betydningen av omgivelsenes utforming for deltagelse. Teori om International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF), deltagelse og aktivitet er beskrevet for gi et bilde av hvilken betydning aktiviteten å studere og det å delta i en studietilværelse kan ha.

Teori om ulike synshemminger er derimot ikke benyttet videre i oppgaven. Dette er likevel tatt med i teorikapittelet for å gi leseren en oversikt over hvilke øyesykdommer man kan rammes av. Det finnes flere øyesykdommer enn hva som beskrives i

rapporten. De nevnte sykdommene er de som kan ramme yngre mennesker, selv om de oftest forekommer blant eldre aldersgrupper. Informasjon om disse øyensykdommene er hentet fra Norges Blindforbunds nettsider (www.blindeforbundet.no nr 3-7). Disse kildene anses som reliable selv om de er sekundære. Dette fordi fakta om øyensykdommer stort sett er den samme overalt. På Norges Blindforbunds sider belyses imidlertid også hvordan øyensykdommer kan påvirke aktivitetsutførelse. Derfor ble denne kilden foretrukket. I teorikapittelet nevnes også Kvalitetsreformen for å forklare hva som gjøres for å heve kvaliteten på utdanning i Norge. Samtidig redegjør Kvalitetsreformen for ansvarsfordeling stat og utdanningsinstitusjonene. Handlingsplanen for nedbygging av funksjonshemmende barrierer ved Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009 vil også beskrives for å gi et bilde av hvilke tiltak HiST planlegger å sette i verk i forhold til dette arbeidet. Spesielt nevnes tiltak som vil ha betydning for studenter med synshemming.

Av annen relevant litteratur var rapporten "Høyere utdanning – tilgjengelig for alle?" som er skrevet av Brandt (2005). Rapporten ble funnet på nettsidene www.universell.no (nr 2). Denne rapporten var hensiktsmessig i prosjektet da den tar for seg situasjonen for funksjonshemmede studenter ved høgskoler og universiteter. I tillegg ble det benyttet litteratur om prosjektarbeid og litteratursøk. Dette for å få en dypere innføring om hvordan en jobber med prosjekt, samt hvordan prosjektrapporter skrives.

4.3 Samarbeidspartnere

Under arbeidet med dette prosjektet ble det samarbeidet med flere parter. Prosjektveileder ved skolen har samarbeidet tett med oss under hele prosessen. Rådgiver Hege Moe ved Lucas-senteret har gitt informasjon om synshemmede studenters behov i studiehverdagen, samt Lucas-senterets tilbud til synshemmede studenter. Synsrådgiver Bjørn Nygård ved Hjelpemiddelsentralen behjelpelig med informasjon om hvilke hjelpemidler som finnes for synshemmede, og da spesielt med fokus på studenter. Kontaktpersonen ved en annen høgskole informerte om opplegget for synshemmede studenter ved den aktuelle skolen. På Norges Blindforbund ble det kontaktet en representant som fortalte om sin tidligere studiesituasjon, og om hva Norges Blindforbund kan tilby studenter med ulike

synshemminger. Her fikk vi også informasjon om Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB) om hva de også kan tilby studenter.

5.0 Teori

I dette kapittelet presenteres ulike teorier. Denne teorien danner et grunnlag for besvarelsen av problemstillingen.

5.1 Universitets- og høyskoleloven

Lov om universiteter og høyskoler beskriver hvordan skolen skal tilrettelegge for studenter med funksjonsnedsettelse (LOV 2005–04–01–15). Universitets- og høyskoleloven omfatter alle studentene, men omtaler studenter med funksjonsnedsettelse i liten grad. Det overlates i stor grad til institusjonene å ivareta rettighetene til studenter med funksjonsnedsettelse. I følge Brandt (2005) finnes det per dags dato, ikke noe sentralt regelverk ved utdanningsinstitusjonene. Når det gjelder retningslinjer for eksamen er det den enkelte utdanningsinstitusjon som vedtar disse.

5.2 Læringsmiljø

I Universitets- og høyskoleloven, § 4–3 (1) om Læringsmiljø, står det at skolestyret har hovedansvaret for studentenes læringsmiljø. Studentsamskipnadene og styret skal sammen legge forholdene til rette for et godt studiemiljø og arbeide for å bedre studentvelferden på lærestedet. I samme paragraf § 4–3 (2) står det følgende:

«Styret har ansvar for at læringsmiljøet på institusjonen, herunder det fysiske og psykiske arbeidsmiljø, er fullt forsvarlig ut fra en samlet vurdering av hensynet til studentenes helse, sikkerhet og velferd».

(LOV 2005–04–01–15, s 9)

Tilbud og ordninger for tilrettelegging varierer fra lærested til lærested. For at studenter med ulike funksjonshemninger skal kunne gjennomføre studie på lik linje med andre studenter skal skolen legge til rette for dette. Studenten må dokumentere hvorfor tilretteleggingstiltaket er nødvendig. Denne dokumentasjonen bør fortelle hvilke tiltak som er nødvendig. § 4–3, femte ledd sier følgende:

«Institusjonen skal, så langt det er mulig og rimelig, legge studiesituasjonen til rette for studenter med særskilte behov. Tilretteleggingen må ikke føre til en reduksjon av de faglige krav som stilles ved det enkelte studium».

(LOV 2005–04–01–15, s 10)

5.3 Læringsmiljøutvalget

Universiteter og høyskoler er ifølge Lov om universiteter og høyskoler § 4–3 pålagt å opprette et læringsmiljøutvalg for at bestemmelsene i lovens første og andre ledd blir gjennomført (LOV 2005-04-01-15).

Læringsmiljøutvalget har som oppgave å ta opp saker som angår studentenes totale læringsmiljø og det som ligger innenfor institusjonens kontrollsfære. De enkelte deler av virksomheten og enkeltstudenter/ enkeltansatte kan be om å få tatt opp slike saker i LMU. Utvalget har også en oppgave ved at de trekkes inn i arbeidet med å revidere lokale handlingsplaner som har som formål å bedre læringsmiljøet for studenter med nedsatt funksjonsevne (www.hist.no nr 9).

For å få til gode relasjoner mellom studenter, og mellom studenter og ansatte skal LMU påpeke og foreslå holdningsskapende tiltak. Arbeidet som LMU gjør, skal dokumenteres og inngå som en del av institusjonens interne systemer for kvalitetssikring. LMU skal rapportere til styret, som har det overordnede ansvar for studentenes læringsmiljø (www.hist.no nr 9).

5.4 Handlingsplanen for nedbygging av funksjonshemmende barrierer ved Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009

Grunnlaget for å arbeide med en handlingsplan finnes i lover og reguleringer for høyere utdanning i Norge. Det skal arbeides med å utforme et inkluderende studentmiljø. HiST markerte at de satser offensivt på tilrettelegging for studenter med funksjonsnedsettelse når de inngikk en samarbeidsavtale om opprettelsen av Lucas-senteret i 2002. Målsettingen er at virksomheten ved HiST skal ha fokus på menneskeverd, likeverd og medvirkning. Dette innebærer at det skal være likeverdig tilbud, rettigheter og plikter til alle studenter, og at alle skal ha mulighet til full deltagelse og likestilling. I handlingsplanen er det sentrale områder ved HiST som det skal arbeides videre med for å sikre slike mål. Planen fokuserer på tiltak for å øke tilgjengeligheten for studenter med funksjonshemming. Det er situasjonen og måten omgivelsene er utformet på som i stor grad bestemmer om studenten er funksjonshemmet eller ikke (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009).

Det er laget mål og tiltaksplan for de ulike innsatsområdene; informasjon, pedagogisk tilrettelegging, fysisk tilrettelegging og internasjonalisering. Under innsatsområdet informasjon, er det ett mål at opplysninger om kontaktpersoner og ansvarsforhold ved avdelingene og rådgivningstjenesten ved Lucas-senteret, er lett tilgjengelig for alle. Andre mål er at generell informasjon om virksomheten er tilgjengelig for alle via en informasjonskanal, og at alle potensielle søkere og studenter skal kunne bruke høgskolens nettsider for å hente informasjon om ulike studietilbud. På nettsidene skal det være informasjon om hvilke muligheter for tilrettelegging som er tilgjengelig for studenter med redusert funksjonsevne, samt ha lenker til aktuelle nettsteder disse studentene kan benytte seg av. Det er også et mål at alle studenter skal oppleve at de blir møtt med tillit og respekt i kontakt med høgskolens ansatte (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009).

Når det gjelder pedagogisk tilrettelegging og læringsmiljø har høgskolen som mål at forelesninger, veiledning og litteratur er tilgjengelig for alle studenter. Det er også et mål å anskaffe og gi studenter tilbud om bruk av tekniske hjelpemidler for lesing og skriving, samt at studiestedet har tilstrekkelig antall undervisningsrom som er tilgjengelig for alle studenter. Høgskolen har som mål at de skal tenke utradisjonelt og kreativt i forhold til å legge til rette for studenter med særskilte behov i forbindelse

med praksis og/eller eksamen. I handlingsplanen er det også en oversikt over mulig tilrettelegging ved eksamen. For studenter med synshemming kan det være aktuelt å ha en assistent og/eller at oppgavene er i punktskrift eller i elektronisk form (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009) (vedlegg 6).

5.5 Kvalitetsreformen

Kvalitetsreformen ble satt i gang for å legge til rette for en kvalitetsheving av utdanningen, dette skal skje gjennom en rekke tiltak av innholdsmessig, organisatorisk og økonomisk art. Ansvar for gjennomføringen ligger hos universitetene og høgskolene, derfor har de også utvidet myndighet gjennom reformen. Det vil være viktig med samordning mellom institusjonene og en god dialog mellom institusjoner og departement, slik at endringene skjer ut fra en felles forståelse av mål og virkemidler. Institusjonene må innarbeide reformens hovedmålsetninger i sine egne strategier, og sikre deltagelse fra studentene i de interne reformprosessene (www.odin.dep.no nr 8).

Det skal etableres et mer forpliktende forhold mellom institusjon, student og undervisnings- og vurderingsformer som legger til rette for tettere oppfølging av studentene og løpende tilbakemelding om status for læringsarbeidet.

Utdanningsinstitusjonene skal også ha utdanningsplan som studenten må sette opp og følge for planlagt fremdrift av studie. Planene skal klargjøre de gjensidige forpliktelsene mellom student og institusjon, og skal gi tydelig uttrykk for konsekvensene dersom en av partene ikke oppfyller sine forpliktelser, det vil si hva som skjer ved uforutsette avbrudd eller avvik (www.odin.dep.no nr 8).

5.6 Lucas- senteret

Lucas-senteret er et resultat av samarbeid mellom Samskipnaden i Trondheim, Gjensidige Nor Forsikring, HiST og Norges Tekniske Naturvitenskapelige Universitet (NTNU) (Stortingsmelding 40 2002-2003). Lucas-senteret er det første i landet som samler alle tjenestene for funksjonshemmede studenter på et sted. Hensikten er å yte tjenester for studenter med funksjonshemminger, og har som mål at alle som

ønsker det skal ha muligheten til høyere utdanning og å få seg jobb. Lucas-senteret bidrar for eksempel med hjelp til å skaffe bolig, informere om offentlige støtteordninger til opptak og individuell tilrettelegging under studiet og ved eksamen. I tillegg vil senteret være behjelpelig med ulike tiltak for å komme seg ut på arbeidsmarkedet når studiet er fullført. Det tilbys også kurs for studentene innen eksamensmestring, jobbsøking og intervjueteknikk, og sosiale aktiviteter (www.ffo.no nr 10).

5.7 Norges Blindeforbund (NBF)

NBF har som overordnet mål at blinde og svaksynte skal ha samfunnsmessig likestilling. De har medvirket sterkt gjennom 100 år til å styrke rettigheter og muligheter til de som er synshemmet. Deres mål om samfunnsmessig likestilling er enda langt unna, men når forholdene blir lagt til rette, kan synshemmede fungere mer på linje med seende. Viktige krav som NBF har, er retten til arbeid, skolebøker, tilrettelagt transporttilbud og aviser i lesbar form (www.blindeforbundet.no nr 3).

5.8 GAP- modellen

Det finnes flere årsaker til at mennesker kan oppleve aktivitetstap eller aktivitetsproblemer. Eksempler på dette kan være sykdom, skade, negative og selvdestruktive aktiviteter som stress og passivitet, samt forhold i det sosiale miljøet, som nettverk og manglende tilrettelegginger. Når mennesket opplever aktivitetsproblem eller -tap kan dette beskrives som et gap mellom personens forutsetning til å delta i aktiviteter og utføre handlinger, og omgivelsenes krav til aktivitet på den andre siden (Ness 1999). For å kunne delta i samfunnets aktiviteter er det altså nødvendig med samsvar mellom funksjonskravet aktivitetene stiller og personens forutsetning. Dette kan ses som en GAP-modell (Lie 1996). Videre sier Lie (1996) at funksjonshemming er summen av opplevde aktivitetsproblemer som oppstår som en følge av misforholdet mellom forutsetninger og krav i gjennomføringen av aktivitet. Når en person omtales som funksjonshemmet omfatter dette bare alvorlige begrensninger i vedkommendes livsførsel i dagligliv, arbeid, skole og fritid (Lie 1996).

Det er en sammenheng mellom aktivitet og deltagelse, og menneskers helse. Derfor er det også mulig å fremme helse gjennom aktivitet. Ved hjelp av tekniske hjelpemidler og gjennom tilpassing og utforming av miljø og omgivelser kan det legges tilrette for at mennesker skal kunne delta i aktiviteter. På denne måten kan gapet mellom personens forutsetning for aktivitet og omgivelsenes krav til aktivitet reduseres (Ness 1999).

5.9 Universell utforming

Universell utforming viser et ønske om likestilling gjennom at man utformer produkter og omgivelser slik at de kan brukes av alle mennesker. På den måten er man nødt til å tenke helhetlig og sammenhengende (Andersen 2005).

I NOU 2005:8 kom Syse- utvalget med et utkast til en antidiskrimineringslov for funksjonshemmede. Funksjonshemmede har i dagens samfunn ikke de samme rettighetene som andre på flere områder. Gjennom en slik lov mener utvalget at myndighetene vil gi et signal om at man ikke godtar at mennesker med funksjonsnedsettelser diskrimineres. I tillegg gir det et signal om vilje til handling (Andersen 2005).

Noen av de som var med på å utforme ideene bak universell utforming er Edward Steinfeld og Beth Tauke ved Universitetet i Buffalo i USA. I artikkelen "Universal Designing" i boken "Universal design. 17 Ways of Thinking and Teaching" skriver de om sitt syn på bruken av universell utforming. De sier at opprinnelsen til barrierefri eller tilgjengelig utforming kom i tilknytning til rehabilitering av funksjonshemmede. Mange krigsskadde gjennomførte vellykkede rehabiliterings- opplegg etter 2 verdenskrig, men de oppdaget at samfunnet ikke bidro til selvstendighet og deltagelse. Barrierefri design er derfor basert på en terapeutisk filosofi som ønsker å tilrettelegge hele miljøet slik at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan bli mer uavhengig. Universell utforming og universell design søker i tillegg å fjerne diskriminering og understøtter sosial deltagelse for hele befolkningen. Tanken er at alle har nytte av bedre funksjonalitet og folk kan møtes med respekt og unngå stigmatisering. De mener at idealisme i kombinasjon med pragmatisme er det som skiller mellom det ordinære og det betydningsfulle i design. Det å våge å ta sjanser

og se etter nye tilnærmingsmåter, perspektiv og løsninger er egenskaper som blir verdsatt (Andersen 2005).

5.10 International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)

ICF er et internasjonalt klassifikasjonssystem for funksjon som er utviklet av Verdens Helseorganisasjon (WHO). WHO omtaler ICF som en "biopsykososial" modell som ønsker å beskrive hvordan ulike forhold i og utenfor personen påvirker menneskers helsetilstand. Systemet beskriver funksjon og helse i forhold til dimensjonene kropp, aktivitet, deltakelse og miljø. Begrepene i modellen er definert som kroppsfunksjoner, kroppsstrukturer, aktivitet, deltagelse, miljøfaktorer og personlige faktorer. Hensikten med ICF er å gi et system og en modell til å forstå hvilke konsekvenser en sykdom kan få for et individ. Modellen er et system som kan beskrive forhold som funksjon, miljø og person. ICF er en modell med struktur på kapitler, kodingsmuligheter og ønsker å få et felles språk for helsepersonell. Modellen bygger på FNs standardregler for like muligheter for funksjonshemmede og "WHO's helse for alle" (Vik 2002).

5.11 Aktivitet og deltagelse

Aktivitet omhandler meningsfull og målrettet handling eller virksomhet. Dette skjer på ulike arenaer, og aktivitetene varierer gjennom livet og fra menneske til menneske avhengig av flere faktorer som blant annet kjønn, alder og sosial rolle (Ness 1999).

Innen ergoterapifaget blir deltagelse som mål i arbeidet fremhevet. Det kan ses en sammenheng mellom funksjonsnedsettelse og deltagelse. Denne sammenhengen ses i alle aldersgrupper. Funksjonsnedsettelse fører ofte til deltagelse som i mindre grad er variert og som involverer sosiale sammenhenger. Det viser seg at aktivitetene i større grad skjer i hjemmet (Magnus 2005).

Deltagelse påvirkes av omgivelsene. Dette kan være medmennesker, økonomi, politiske forhold og holdninger. Deltagelse har betydning for tilfredshet, følelse av kompetanse og utvikling (Magnus 2005). I følge Law (2002) er det sentrale i begrepet deltagelse at det omhandler involvering eller å dele, og da spesielt aktiviteter. ICF definerer deltagelse som engasjement i livssituasjoner (Magnus 2005). Ness (1999)

sier at deltagelse refererer til hvordan mennesket deltar og involveres i samfunnsliv og livssituasjoner som hjem, skole, arbeid og fritid.

Alsaker (2005) påpeker viktigheten av at mennesker skal være i stand til å utføre og delta i aktiviteter i den sammenhengen de lever sine liv. Arbeidslivet er en av de mest sentrale inngangsportene til fellesskap og deltagelse i samfunnet. Utdanning er en klar forutsetning for arbeidsdeltakelse. Høyere utdanning har langt større betydning for hvor vidt personer med funksjonsnedsettelse kommer i arbeid enn det har for andre (Stortingsmelding 40 2002-2003). I tillegg er arbeidslivet et vesentlig element i det voksne liv (Borg mfl. 2003). Høyere utdanning er ofte en forutsetning for å kunne konkurrere på et arbeidsmarked. Derfor er det av stor betydning at alle som fyller vilkårene for å kunne delta som student har lik tilgang til høyskoler og universitet (Stortingsmelding 40 2002-2003).

5.12 Øyesykdommer

Synssansen er en av våre fem sanser. I våken tilstand bearbeides om lag 80 prosent av alle sanseinntrykk gjennom synet. Synssansen gir også informasjon om form, farge, bevegelse, funksjon, størrelse og avstand. Blikkontakt og kroppsspråk er en stor del av det sosiale samspillet og kommunikasjon mellom mennesker (www.trygdeetaten.no nr 11).

5.12.1 Retinitis Pigmentosa (RP)

Symptomer: RP skyldes en genetisk feil, og er en arvelig netthinnesykdom som fører til innsnevret synsfelt, eller blindhet. Symptomer kan være dårligere mørkesyn, innsnevret synsfelt og kikkertsyn (www.blindeforbundet.no nr 4).

Prognose: Sykdomsutviklingen er progredierende. Det vil si at synet gradvis svekkes. I blant kan utviklingen stoppe opp, for plutselig å fortsette. Det er stor individuell forskjell på hvor fort funksjonsreduksjonen går. Selv om årsaken til øyesykdommen er kjent, er det ennå ikke funnet en behandlingsmåte (www.blindeforbundet.no nr 4).

Utfordringer: Normalt syn gir et synsfelt på nesten 180 grader. Med RP kan det bli helt ned i 3 grader. Begrepet "kikkertsyn" kan forklare hvordan synsutfallet er for en

som har RP. Mange opplever også at det sosiale miljøet har vanskelig for å forstå at man for eksempel kan lese avisen, men kan ha problemer med å se hvem som kommer inn døra. Tilbaketrekning fra det yrkesaktive og sosiale kan også bli en konsekvens for RP-rammede. Eksempler på tekniske hjelpemidler som RP-rammede kan ha god nytte av er den hvite stokken, forstørret dataskjerm, sterke lommelykter, synsfeltutvider, talende klokke, talende mikrobølgeovn og førerhund (www.blindeforbundet.no nr 4).

5.12.2 Diabetes Retinopati

Symptomer: Diabetes retinopati er en sykdom i øyets netthinne som følge av diabetes. Sykdommen fører til øyemuskellammelser, med henholdsvis blinding i motlys og dobbeltsyn, flekkvis utfall i synsfeltet eller sløret syn og den kan føre til grå stær (www.blindeforbundet.no nr 5).

Prognose: Skade på netthinnen oppstår dersom blodsukkeret er for høyt over lengre tid. Diabetes retinopati kan behandles med laser. Dette vil ikke nødvendigvis bedre synet, men kan hindre forverring. Behandlingen kan gi nedsatt mørkesyn, men skarpsynet kan beholdes (www.blindeforbundet.no nr 5).

Utfordringer: Sykdommen kan reguleres ved hjelp av kosthold og tabletter/insulin. Det er en kronisk sykdom som man må leve med resten av livet (www.blindeforbundet.no nr 5).

5.12.3 Glaukom (Grønn stær)

Symptomer: Det finnes to typer Glaukom, den ene kommer snikende og fører til gradvis, smertefri svekkelse av synet. Den andre typen er akutt og man har ofte kortvarige episoder med ubehag i øyet. En ser fargeringer og har tåkesyn før glaukomet plutselig setter inn med store smerter, rødt øye og dårlig syn. Glaukom kan gi varig skade på synsnerven, og alle typer kan lede til betydelig svekkelse av synet og blindhet. Skarpsynet kan ofte være intakt (www.blindeforbundet.no nr 6).

Prognose: Behandlingen av Glaukom foregår enten med øyedråper, laserbehandling, operasjon eller en kombinasjon av disse mulighetene (www.blindeforbundet.no nr 6).

Utfordringer: Vanlige plager kan være ømfintlige øyne i sterkt lys, hodepine og slitte øyne ved mye titting på tv eller data. Mange med Glaukom opplever å ikke bli forstått da de kan se noen ting veldig godt (skarpsynet er ofte intakt), mens de i situasjoner som krever helt synsfelt, kommer til kort. Hjelpemidler som mennesker med Glaukom kan ha nytte av er svaksyntoptikk (lupe, lupebrille), lese-TV, telefon med store taster, talende klokke og kjøkkenvekt og lydbok- spiller (www.blindeforbundet.no nr 6).

5.12.4 Aldersrelatert Macula Degenerasjon (AMD)

Symptomer: AMD er en øyensykdom der den gule flekken i øyet, macula, i netthinnen er svekket. Macula-området gjør det mulig å skjelne små detaljer. Det finnes to typer AMD, en tørr og en våt. Den tørre typen av AMD merkes ved at skarpsynet og fargesynet blir gradvis dårligere og at det tar lengre tid før en ser godt igjen etter sterk belysning. Det blir vanskelig å se detaljer, lese og kjenne igjen ansikter. Dette gjelder også den våte typen, men her blir det også vanskelig å se rette linjer og kanter. Sykdommen forekommer blant yngre, men er vanligst blant personer over 50 år (www.blindeforbundet.no nr 7).

Prognose: Synet kan svinge fra å være dårlig til å bli bedre, for så å forverres igjen. Sykdommen kan behandles i noen tilfeller. I så fall benyttes fotodynamisk terapi, der medisin brukes sammen med laser (www.blindeforbundet.no nr 7).

Utfordringer: Å leve med AMD gir mange utfordringer. Det er ofte de mest hverdagslige gjøremålene som blir vanskelig å utføre, som å lese avisen, helle kaffe i koppen og å kjenne igjen mennesker. Eksempler på hjelpemidler som mennesker med AMD har nytte av, er førerhund, svaksyntoptikk (lupe), lese-TV, talende klokke og kjøkkenvekt, lydbøker, hvit stokk og spesielle filterbriller som hjelper mot lysømfintlighet og øker kontrast (www.blindeforbundet.no nr 7).

6.0 Resultat av informasjonsinnhenting

I denne delen av oppgaven presenteres funn som er gjort gjennom arbeidet med intervju av informanter og bearbeidelsen av disse intervjuene.

6.1 Pensumlitteratur

Gjennom intervjuene med både nåværende og tidligere studenter ved HiST var pensumlitteraturen et tema samtlige uttalte seg om. Flere fortalte at det ofte tar lang tid å få tak i de aktuelle bøkene til skolestart. Det ble nevnt at det er dårlig tilgang på pensumlitteratur, og at en selv må avgjøre hvilken litteratur som er viktigst. Av de med behov for litteraturen innlest på lydbok, opplever enkelte at lite er innlest fra før, dermed blir ventetiden lengre. I tillegg blir det erfart at man ikke får tilstrekkelig med litteratur innlest på lydbok. Noen studenter hadde prøvd lydbok, men ikke hatt nytte av dette, og hadde da holdt seg til normal pensumlitteratur. Det er også noen som ikke har kjennskap til om det finnes pensum på lydbøker for den aktuelle utdanningen.

Studentene som arbeider i gruppe opplever at det kan være vanskelig å følge opp lesemengden i forhold til de andre i gruppa. Det ble også nevnt at noen av denne grunn opplever at læringsutbyttet blir dårligere enn for medstudentene. Videre ble det sagt at noen av kompendiene/ artikkelsamlingene ved studiet har liten skrift og er stiftet sammen på en ugunstig måte i forhold til skanning, kopiering og bruk av lese-TV.

6.2 Tilrettelegging av undervisning

Også når det gjelder tilretteleggingen av undervisningen for de synshemmede studentene fikk vi mange opplysninger, og flere nevnte også det samme. Samtlige har erfart å få forelesningsnotatene utdelt på forhånd. Notatene blir enten utdelt slik som de er utformet eller i forstørret skrift. Noen får også kopiert forelesningsnotater av medstudentene. Et problem er likevel at dette blir glemt av foreleser, eller at det er gjesteforelesere som ikke får beskjed om at dette er ønskelig. Også lærerne kunne fortelle at dette kunne være et problem. En av lærerne fortalte hun prøver å unngå å

skrive på tavla under forelesningene og heller benytter seg av overhead der hun skriver med stor skrift. Av studentene ble det sagt at det er et problem at lærerne peker på tavla eller overhead, da synshemmede studenter har vanskelig for å få dette med seg.

Studentene har varierende grad av hjelpemidler, men i forbindelse med studiene går det stort sett i tilrettelagt PC. Flere nevnte at de ikke ønsker hjelpemidler som bidrar til at de skiller seg ut fra resten av klassen. Blant annet har en av studentene en lampe for punktbelysning, men vil ikke bruke den på grunn av dette. Av andre hjelpemidler nevntes lese-TV, førerhund, skriveark med forsterkede linjer og penn/tusj med tykk spiss. En av studentene sa at det er et problem at man ikke har muligheten til å lese litteratur på skolen. Studenten har lese-TV hjemme, men den er for stor til å ha med på skolen. En student fikk tilbud om å låne med seg video fra ferdighetstreninger hjem for å kunne bruke lengre tid på å tilegne seg kunnskapen. Studentene har også opplevd at medstudentene var behjelpelig under ferdighetstrening. En av lærerne fortalte at et problem med ferdighetstrening er at det er vanskelig å vite hvor mye en student med synshemming får med seg. Lærerne nevnte også at det kan være vanskelig å fange opp studentenes behov for tilrettelegging. En av studentene opplevde ingen tilrettelegging under studiene i det hele tatt, fordi studenten var den første med synshemming ved utdanningen.

6.3 Rutiner

Rutinene var også et tema som alle informantene uttalte seg om under intervjuene. En av studentene hadde ikke inntrykk av at det var noen spesielle rutiner for synshemmede studenter på skolen. Andre erfarer at rutiner blir brutt, blant annet blir den faste studiedagen av og til benyttet til undervisning. Dette oppleves problematisk da denne dagen går med til å lese seg opp på litteraturen. Rutinene med å få forelesningsnotater er ikke alltid på plass. Det varierer om det er studentens eller foreleserens ansvar å skaffe notatene. En av studentene ble oppfordret av lærerne til å ta kontakt dagen før forelesning for å få notatene, men studenten ga opp dette, da det ble for slitsomt. Det kom fram at det er ønskelig med fastere rutiner i forhold til forelesningsnotatene.

Både lærere og studenter uttalte seg også om rutinene rundt ansvaret i forhold til

oppfølging av en synshemmet student. En av studentene hadde informert om sin synshemming gjennom å sende inn dokumenter vedrørende dette, men ikke fått noen tilbakemelding fra skolen. Lærerne påpekte at det er ulik oppfatning om det er studenten eller de ansatte som bør ta initiativet til oppfølging og tilrettelegging. Generelt om rutiner kunne lærerne fortelle at det er et område med forbedringspotensiale. Lærerne fortalte videre at skolen har en rutine på at nye synshemmede studenter deltar på et informasjonsmøte i starten av studiet sammen med kontaktperson og veileder. På dette møtet avklares hva skal gjøres, og hvem som skal gjøre hva. Lærerne sa også at det i forbindelse med skolestart tidligere har vært gjort en runde på skolen med lærer, teknisk etat og student. Dette for å se på sikkerhet for den synshemmede studenten. Når det gjelder eksamen kunne en av studentene fortelle at eksamenskontoret satte i gang tiltak i forhold til tilrettelegging. En av lærerne uttalte forøvrig at vedkommende ikke hadde opplevd noe behov for spesiell tilrettelegging av eksamen.

6.4 Kommunikasjon og samarbeid

Under intervjuene ble det spurt om hvordan samarbeidet og kommunikasjonen mellom student og lærere/ledelse fungerer. Studentene er stort sett fornøyd med dette, selv om de opplever at enkelte av lærerne ikke har den store forståelsen for deres situasjon. En av studentene har ikke opplevd noe samarbeid med lærere/ledelse vedrørende synshemmingen. På en annen side påpekte studenten at samarbeidet med medstudentene fungerer bra. Det blir tatt hensyn og gitt hjelp til innkreving av forelesningsnotater. Medstudentene er også behjelpelig med å lese inn pensumlitteratur. Også gruppearbeid ble sagt å fungere godt. En av studentene sa at hun kanskje kunne vært flinkere til å fortelle om sin synshemming.

En av informantene vi snakket med, som også er tidligere student ved HiST, sa at en ikke må være redd for å sette krav til synshemmede og ikke være for behjelpelig. Hun sa at det er nødvendig for å bli mer selvstendig. Hun syns det mest utfordrende med studiene var det sosiale, mest fordi det var vanskelig å få øyenkontakt.

Lærerne hadde også oppfatningen av at samarbeidet med studentene og forelesningene fungerer bra. De nevnte at noen lærere ønsker at studenten skal ta initiativ til samarbeid. Dette fordi de ønsker å “holde seg litt i bakgrunnen”. Lærerne uttalte videre at det er ulik oppfatning mellom studenter og lærere av hvordan undervisningen er tilrettelagt, men at det er enighet om at det er avgjørende med et godt samarbeid.

6.5 Informasjon til studenten

Studentene hadde ulike erfaringer med hvilken informasjon de fikk i forbindelse med synshemming og studiesituasjonen. En av studentene kjente ikke til at det finnes en kontaktperson for funksjonshemmede studenter ved skolen. Studenten hadde heller ikke hørt om Lucas-senteret. En annen ting studentene nevnte var at skilting i skolebygningen er for dårlig, og det kan være vanskelig å orientere seg.

6.6 Forslag til endringer

Av forslag til endringer kunne lærerne nevne bedre skilting i skolebygningene, tilbud om tettere oppfølging i forbindelse med praksis, lage oversikt over hvilke auditorium og klasserom som er best egne for undervisning i klasser med synshemmede studenter, og en ekstra gjennomgang ved ferdighetstreninger. Lærerne nevnte også at det kunne være en ide med en felles orientering om hvordan lærere bør gå fram når en har student med synsnedsettelse. På denne måten blir det satt fokus på studentens behov for tilrettelegging.

6.7 Samtale med Hege Moe ved Lucas-senteret

I tillegg til studenter og lærere har vi også vært i kontakt med Hege Moe ved Lucas-senteret i Trondheim. Hun er rådgiver for studenter med funksjonshemming ved HiST. Moe har vært med på å utarbeide Handlingsplan (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009) som beskriver hva HiST er forpliktet til å gjøre i forhold til funksjonshemmede studenter. Videre forteller hun at HiST er et satsingsområde, der skolen satser penger på både drift og det ressursmessige. HiST oppretter også kontakter med Lucas-senteret, og på denne måten viser de at dette er et prioritert

område. Dette er i følge Hege Moe et bra utgangspunkt, men ikke alle læringsinstitusjoner har satset like mye på dette.

På hver avdeling finnes en kontaktperson som under studiet skal være tilgjengelig for studenten, og samtidig fungere som et bindeledd med studieveileder. Dersom studenten har en funksjonshemming av større grad vil det opprettes en kontakt med Lucas-senteret. De har ofte et førstegangssmøte med funksjonshemmede studenter som kommer til avdelingen. I de fleste tilfeller innkaller kontaktpersonen på avdelingen ved HiST Lucas-senteret til et møte sammen med studenten der de blir enig om ansvarsfordeling. Der forteller studenten hvilke ønsker og tanker vedkommende har for eventuelle tilrettelegginger av underviningen.

Hege Moe forteller at det arbeides med å utforme saksbehandlingsregler mellom Lucas-senteret, hovedadministrasjonen og fagmiljøet. Her skal det avklares hvem som skal gjøre hva og hvem som bestemmer hva. På spørsmål om hva grunnen kan være til at noen studenter ikke sier fra om sin synshemming, svarer Hege Moe at det ikke er gjort noen undersøkelser på dette. Samtidig understreker hun at man skal være ydmyk i forhold til studenter og ikke komme med kritiserende spørsmål i forhold til funksjonsnedsettelsen. Det kan fort oppstå misforståelser. Videre må det i følge Hege Moe jobbes for at potensielle søkere sier fra om sin funksjonshemming på forhånd. På denne måten kan det bedre bli lagt til rette, i motsetning til igangsetting av tiltak midt i studiet. En ønsker at studentene skal få tilrettelagt undervisnings-situasjonen så tidlig som mulig i studiet. En må også være oppmerksom på at verken studiested eller Lucas-senteret har lov å be om forhåndsbeskjed.

Tidligere i dette kapittelet er det nevnt at det er av stor betydning for synshemmede studenter å få utlevert notater i forbindelse med forelesninger. Hege Moe forteller fra sitt samarbeid med synshemmede studenter at også hennes erfaring er at studentene møter utfordringer på dette området. I tillegg oppleves det som et problem at studenter ikke melder fra til studiestedet om sin synshemming. Hege Moe opplever samarbeidet mellom utdanningsstedet og Lucas-senteret som godt. I tillegg til kontaktpersonen samarbeider hun med eksamenskontorene. Her er utfordringen at reglementene må følges, studentene må behandles likt og det faglige ikke skal svekkes.

Når det gjelder tilrettelegging for den synshemmede studenten forteller Hege Moe at situasjonen avhenger av type synshemming, og den enkeltes behov og ønsket grad av utfordringer. Det er utviklet gode løsninger, og studentene benytter seg av for eksempel lese-TV, leselist, mobil og e-post. Hjelpemiddelsentralen er behjelpelig med hjelpemidler.

Hege Moe understreker at det å være student ikke bare dreier seg om å lese, og delta i undervisning. De ulike bygningene ved HiST er forskjellig utformet, og noen kan oppleve det som vanskelig å orientere seg. Eksempelvis nevner hun skilting, markering av dører og merking i heis. I tillegg skal en som student også delta i den sosiale settingen. En problemstilling kan være hvordan komme i kontakt med andre studenter, og skaffe seg venner. Hun minner også om at synshemmede studenter på lik linje med andre studenter har interesser, og at det finnes mange tilbud.

7.0 Diskusjon

Denne delen av rapporten søker å diskutere ulike dilemma knyttet opp mot problemstillingen. Diskusjonen tar utgangspunkt i funnene presentert i forrige kapittel. Videre tas det sikte på å se sammenhenger mellom disse og tidligere beskrevet teori. Forslag til endringer og ulike tiltak vil komme underveis.

7.1 Pensumlitteratur

Som nevnt i resultatet kom det fram at flere av studentene opplever det som problematisk å få tak i pensumlitteraturen i rett tid. Dette gjelder studentene som benyttet seg av lydbøker. For å få pensum på lydbok trenger Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek (NLB) tid for å skaffe dette. Dersom litteraturen ikke er spilt inn fra før tar dette ekstra lang tid. En utfordring for studentene blir da å skaffe litteraturen til semesterstart. Studenten forholder seg til en pensumliste utgitt av skolen. Det kan være en fordel for studentene dersom det er fastere rutiner på når litteraturlistene kommer ut. Dette kan gjøre det lettere for studenten å planlegge innhenting av litteratur. Dette kan for eksempel gjøres gjennom å fastsette frister. Etter at fristen går ut, bør også muligheten for å tilføye litteratur ikke være tilstede. Hvis det likevel er

uunngåelig at litteraturen skiftes ut, bør det være en rutine på at lærerne er behjelpelig med å finne tilsvarende litteratur mens man venter på den nye.

Et annet tiltak kan være at utdanningenes hovedbøker finnes på lydbok. Dette vil være aktuelt for bøker som går igjen over flere år ved de ulike utdanningene. Det er kanskje ikke gjennomførbart per i dag, men kan kanskje la seg gjøre med tiden og utvikling av teknologi. Et slikt tiltak vil lette tilgangen på litteratur, samt at det kan være tidsbesparende for studenten.

I resultatdelen kom det fram at det var vanskelig å benytte seg av kompendier og artikkelsamlinger. I den sammenheng kan faglærer være behjelpelig med å finne den aktuelle litteraturen som er tilgjengelig elektronisk (www.ntnu.no nr 12). Det forutsetter da at lærerne er oppdatert på det som finnes av elektroniske artikler. Studentene på sin side føler at de pålegger lærerne ekstra arbeid. Også i forhold til tilleggslitteratur opplever de synshemmede studentene problemer. Studentene har ikke krav på å få tilleggslitteratur på lydbok (www.nlb.no nr 13). Dette kan være problematisk i forhold til oppgaveskriving, da det ofte stilles krav til at en skal benytte tilleggslitteratur.

7.2 Tilrettelegging av undervisningen

Synshemmede studenter er ofte avhengig av hjelpemidler i undervisnings-sammenheng. Det er et mål for HiST å anskaffe og gi studenter tilbud om bruk av tekniske hjelpemidler for lesing og skriving, samt at studiestedet har tilstrekkelig antall undervisningsrom som er tilgjengelig for alle studenter (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009). Som nevnt tidligere opplevde noen av studentene at bruken av hjelpemidlene bidrar til at en skiller seg ut fra resten av klassen og får ekstra oppmerksomhet. I forhold til hjelpemidler som krever strømtilførsel kan det oppstå problemer da stikkontaktene er plassert på en slik måte at studentene ikke kan velge en tilfeldig plass å sitte. Dette kan igjen påvirke om studenten sitter gunstig i forhold til tavle og overhead, noe som ofte blir brukt i undervisning. Synshemmede studenter forteller at de ofte har problemer med å følge med når lærerne peker og henviser uten å forklare hva som står skrevet. Informasjonsmaterialet om pedagogisk tilgjengelighet for studenter med synshemming påpeker at foreleser er beskrivende

ved tavleundervisning (www.ntnu.no nr 12).

Det kommer også frem at utlevering av forelesningsnotater på forhånd til tider blir avglemt. Nå har en mulighet til å legge notatene ut på skolens interne nett, og det er ønskelig at dette blir gjort på forhånd. I følge handlingsplanen 2006-2009 er et mål at forelesninger, veiledning og litteratur er tilgjengelig for alle studenter (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009). Her sier både lærere og studenter at det kunne vært bedre rutiner. Et annet alternativ er at læreren tar med seg notatene til forelesningen. På en annen side kan det føre til at studenten får for mye fokus og ikke blir like anonym som han eller hun kanskje ønsker. Et dilemma i forhold til å få utlevert forelesningsnotatene på forhånd kan være at studenten risikerer at notatene ikke er oppdatert da det kan forekomme endringer i siste liten. Det kan stilles spørsmål om hvor vidt endringene har betydning for det helhetlige læringsutbytte.

Problemer som ofte kan oppstå når en benytter seg av eksterne forelesere er at de ikke får beskjed om at det er synshemmede studenter som har behov for notater på forhånd. Undervisningsformen kan da kanskje by på problemer for studentene. Samtidig kan man reflektere over hvor vidt det kan stilles krav til de eksterne foreleserne om dette, og om skolen bryter taushetsplikten med å informere om studentens behov. Likevel er det skolen som engasjerer gjesteforeleseren, og da bør den ha ansvar for at forelesingen er tilrettelagt for studentene. Hvis det ikke er mulig å levere notater i forkant av undervisningen, kan det være et alternativ at de blir lagt ut i ettertid.

Studentene forteller at ferdighetstreningen fungerer bra. Når det ble benyttet video i undervisningen fikk studentene tilbud om å låne videoen med seg hjem, slik at det kunne brukes mer tid på den. I følge lov om universitet og høyskole § 4-3, femte ledd skal institusjonen så langt det er mulig og rimelig legge studiesituasjonen til rette for studenter med særskilte behov (LOV 2005-04-01-15). En kan spørre seg om dette strider i mot prinsippene for universell utforming, der omgivelser så langt det er mulig skal være utformet slik at tilrettelegging ikke er nødvendig (Andersen 2005). Medstudentene var behjelpelige med å forklare hva som ble gjort og viste hvordan det skal gjøres. Lærerne uttrykker at det fungerer greit under ferdighetstreningen, men at de ikke vet hvor mye av undervisningen studentene får med seg. Under

ferdighetstreninger er det som regel ikke tid til mer enn én gjennomgang. Forslag til bedring på dette området kan være at studenter kan benytte seg av ferdighetsrommet etter undervisning slik at en kan øve seg ved å bruke det utstyret som er tilgjengelig, der dette lar seg gjøre. Et annet tiltak kan være at de studenter som har ønske eller behov for det kan få tilbud om en ekstra gjennomgang. Ved NTNU har de en ordning ved å bruke studieassistent (www.studie.ntnu.no nr 14). Dette kunne vært innført på HiST. Dette kunne vært fordelaktig siden studentene kan få en ekstra gjennomgang av ferdighetstreningen, og at studieassistenten får erfaring i å veilede og undervise.

Flere av utdanningene på HiST har praksis som en del av studiet. En synshemmet student vil kanskje møte på utfordringer, og i dette tilfellet bør praksisstedet informeres slik at de får muligheten til å forberede seg og gjøre eventuelle tilrettelegginger. En student sier at problemer kan oppstå når en kommer til en ny og ukjent plass. På første dag i praksis kan det være en fordel om veileder eller kontaktperson er med. I følge stortingsmelding nr 40 (2002-2003) skal alle utdanningsinstitusjoner etablere en kontaktperson eller en rådgivningstjeneste for studenter med nedsatt funksjonsevne. Dette kan være en trygghet for studenten samtidig som at ulike arbeidsoppgaver kan avklares. På en annen side kan det å ha følge til praksisstedet føre til at studenten føler han eller hun er avhengig av andre. Kan dette føre til stigmatisering av studenten? Vil studenten oppleve å ikke få utfordrende arbeidsoppgaver på grunn av praksisstedets inntrykk av synshemmingen? Før praksisperioden starter bør det avklares mellom student og veileder hvem som gjør hva i prosessen, for eksempel hvem som kontakter praksisstedet og informerer om eventuelle tilrettelegginger.

7.3 Rutiner

I denne delen blir rutinene ved høgskolen, avdelingene og utdanningene diskutert.

7.3.1 Høgskolen

HiST bør få faste rutiner på hvordan de behandler søknader som er sendt med informasjon om en aktuell students synshemming. Det kom frem av resultatet at en student har sendt søknad til skolen med utredning og et personlig brev om hvordan

vedkommende opplever sin synshemming. Administrasjonen på den aktuelle avdelingen har aldri fått beskjed om denne studentens funksjonshemming. Samtidig må det tas i betraktning at et system kan svikte, og at papirer ikke kommer til rette instans. Høgskolestyret har det overordnede ansvaret for studentenes læringsmiljø (LOV 2005-04-01-15). Hvis studenten i så tilfelle ikke blir kontaktet av skolen, bør vedkommende kanskje prøve en gang til eller undersøke hvorfor det ikke er gitt tilbakemelding. Studenter har selv et ansvar for å formidle informasjon om sin funksjonshemming og behov i forhold til denne til HiST. Dersom dette allerede er forsøkt fra studentens side, bør det være fastsatte rutiner på hvordan slik informasjon formidles fra opptakskontoret ved skolen og til den aktuelle avdelingen. Et dilemma for studenter med funksjonshemming kan være hvordan de vil fungere i et senere arbeidsliv. I arbeidslivet skal arbeidsplassen være tilrettelagt for alle, men i noen tilfeller er det arbeidsoppgaver som krever et visst funksjonsnivå. Et tydelig eksempel på dette er at blinde og svaksynte ikke kan arbeide som kjørelærere. En bør kanskje vurdere hvorvidt en vil fungere i arbeidslivet før man starter på et studie. Hvem skal kunne vurdere dette og hvordan? Det finnes instanser som yter rådgivning i forhold til dette dilemmaet, men den synshemmede avgjør selv om han eller hun ønsker å starte på en utdanning.

7.3.2 Avdeling

Alle avdelingene på HiST har en kontaktperson for funksjonshemmede studenter. Dette er i samsvar med Regjeringens krav om at alle utdanningsinstitusjoner skal ha en slik kontaktperson eller rådgivningstjeneste for personer med nedsatt funksjonsevner (Stortingsmelding 40 2002-2003). Denne tjenesten bør kanskje synliggjøres bedre. Dette kan for eksempel gjøres gjennom å legge ut en linker med e-postadresser til de ulike avdelingers kontaktperson på skolens nettsider.

I resultatdelen fortalte lærerne at de har et møte med den synshemmede studenten ved skolestart for å avklare hva som skal gjøres og hvem som skal gjøre hva. Vi ser på dette som en positiv rutine som alle avdelinger ved HiST bør følge opp. I følge kvalitetsreformen forplikter både studenter og lærere seg til en tettere oppfølging i forhold til læringsmiljøet (www.odin.dep.no nr 8). På en annen side var det enkelte av lærerne som etterspurte retningslinjer i forhold til å ta i mot og ivareta en synshemmet student. For å utarbeide slike retningslinjer kunne synshemmede

studenter, deres lærere og andre involverte samarbeide om å utvikle en mal for alle avdelingene ved HiST. Denne malen kan ta for seg fremgangsmåte og eventuelle tilrettelegginger for å bedre læringsmiljøet. I resultatet kommer det frem at tidligere synshemmede studenter ved skolen har fått gjennomgang av sikkerhetsrutinene sammen med teknisk etat og lærer. Det kan ses som hensiktsmessig at dette blir en fast rutine som følges opp. Dette for at studenten skal føle seg trygg i tilfelle brann eller lignende. En ide kan være at kontaktperson for funksjonshemmede ved de ulike avdelingene har ansvar for dette.

7.3.3 Utdanning

Ut i fra resultatet kom det frem at synshemmede studenter kan trenge ekstra tid på å lese pensum. Derfor er det uheldig når den fastsatte lesedagen blir benyttet til gruppearbeid eller undervisning. I tillegg kan det være uheldig om det blir for mye endringer på timeplan da studentene gir uttrykk for at de bruker tid på å forbrede seg og å innhente informasjon til bruk i forelesninger. Det kan være heldig for studentene at man er konsekvent i forhold til å følge fastsatt timeplan og bruk av studiedager. Samtidig kan det tenkes at utdanningen er tjent med å ha rom og muligheter for endringer. Noen studenter erfarer at de blir oppfordret til selv å ta kontakt med foreleser i forhold til å få utdelt forelesningsnotater. Dette kan fra studentens side oppleves som å mase, og det kan være vanskelig å finne fram til foreleser.

I resultatet kom det frem at lærerne ikke har opplevd at det har vært behov for tilrettelegging ved eksamen. Ved noen av utdanningene blir ferdighetseksamen brukt som eksamensform. Denne formen for eksamen stiller krav til studentenes praktiske ferdigheter siden de skal vise og forklare sin kunnskap, og kan kreve spesiell tilrettelegging. I følge Hege Moe er det en utfordring ved eksamen at reglementet skal følges, studentene skal behandles likt og at det faglige ikke skal svekkes. Lov om universitet og høyskole beskriver at tilrettelegging ikke må føre til en reduksjon av de faglige krav som stilles ved det enkelte studium (LOV 2005-04-01-15). På denne måten får alle studenter samme utgangspunkt for gjennomføring av eksamen. I handlingsplanen er det også en oversikt over mulig tilrettelegging ved eksamen. For studenter med synshemming kan det være mulig å ha en assistent og/eller at oppgavene er i punktskrift eller i elektronisk form (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009).

7.4 Kommunikasjon og samarbeid

Som nevnt i resultatet kom det frem at både lærere og studenter er fornøyd med samarbeidet og kommunikasjonen de har hatt med lærere og ledelse. Slik det er erfart av våre informanter fram til nå, er begge parter tilfreds. Det kan likevel ses potensialer til forbedring. Det kan tenkes at dersom studentene har en fast person som følger dem gjennom hele utdanningen, kan dette gjøre studiehverdagen enklere. Dette kan for eksempel være en relasjon som opprettes allerede før skolestart. Da vet studenten hvem han eller hun skal kontakte til enhver tid. Det bør også være lett for den synshemmede studenten å orientere seg fram til denne kontaktpersonens kontor. Dette kan være en betydelig trygghet for studenten.

Når det gjelder å ha en fast kontaktperson vil dette i følge praksisveileder by på utfordringer. Årsaken er at det stadig er utskifting av personale og at det derfor kan være vanskelig å opprettholde kontinuitet. Dette kan igjen føre til at studenten må forklare sin situasjon for nye personer. Dette kan derfor være en utfordring for skoleadministrasjonen å opprettholde en slik ordning.

Som nevnt i resultatet er både studenter og lærere tilfreds med samarbeidet dem i mellom. Men lærerne nevnte også at de gjerne holder seg litt i bakgrunn, og ønsker at studenten skal ta initiativ til samarbeid. På en annen side kan det tenkes at noen studenter ønsker eller forventer at lærerne er pådriver for et samarbeid. Dette kan føre til at samarbeidet stagnerer. En annen tanke er at for mye initiativ og hjelp fra skolen kanskje kan føre til at studenten passiviseres. Det kan også tenkes at dersom studenten har et ansvar for egen læring blir han mer selvstendig. I den forbindelse bør man også ta hensyn den enkelte students ønsker. Hvordan kan man opprettholde en balanse mellom kravene lærere og studenter stiller til hverandre?

7.5 Informasjon til studentene

Dersom studenter med synshemming har en fast person i administrasjonen er kanskje sjansene større for at informasjon om ulike tilbud blir formidlet. Under intervjuene kom det frem at få av studentene hadde hørt om Lucas-senteret. En av studentene var heller ikke klar over at det finnes en kontaktperson for funksjonshemmede studenter ved avdelingen. I handlingsplanen til HiST står det som mål at

kontaktpersoner og ansvarsforhold ved avdelingene og rådgivningstjenesten ved Lucas-senteret skal være lett tilgjengelig for alle (Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009). For at studiene skal bli tilrettelagt er det avgjørende at studenten vet hvilke instanser som kan bidra i dette arbeidet. Også her kan studentens ansvar nevnes. På grunn av taushetsplikt og etikk kan ikke instanser som Lucas-senteret ta direkte kontakt med studenten. Skolen kan heller ikke kontakte Lucas-senteret uten studentens samtykke. Han eller hun må være den som tar initiativet. Et dilemma her er at mange studenter ikke vet om Lucas-senteret og ikke vet hvor de skal henvende seg for å få informasjon. Handlingsplanen 2006-2009 for HiST har satt opp et tiltak i forhold til at Lucas-senteret får lagd en egen nettside, og at hjemmesidene til høgskolene og universitetet får en egen link på hovedsidene. En annen ide kan være å få lagd en brosjyre med informasjon om Lucas-senteret. Dette er også et tiltak som skal settes i verk ut i fra handlingsplanen. Denne kan legges med i startpakkene til nye studenter som deles ut første skoledag. På den måten blir studenter opplyst om at det finnes informasjon og det skjer på en anonym måte.

Det kan også være et dilemma for høgskolen at studenter med synsnedsettelse ikke sier i fra om deres situasjon. For det første kan det være nødvendig å inneha denne informasjonen dersom det skulle oppstå brann eller andre ulykker i skolebygningen. Skolen har i begynnelsen av skoleåret en forelesning om sikkerhetsrutiner. Studenter som ikke informerer om sin situasjon kan befinne seg i en farlig situasjon dersom en ikke er tilstrekkelig informert om disse rutinene. For det andre blir det vanskelig for lærerne å tilrettelegge undervisningen når de ikke er opplyst om at det er synshemmede studenter i klassen. Samtidig er det kanskje dette studenten ønsker ved ikke å informere.

7.6 Aktivitet og deltagelse

For mange er det å studere kanskje en naturlig del av det å være ung. I dagens samfunn ser det ut til at høyere utdanning har stor betydning for å få seg arbeid enn det har vært tidligere. For funksjonshemmede er det av langt større betydning med utdanning, både generell og høyere, for å få seg arbeid enn det har for andre (Stortingsmelding 40 2002-2003). Av denne grunn er det en nødvendighet at høgskoler og universitet er utformet og tilrettelagt på en slik måte at

funksjonshemmede har mulighet til å delta som student. At skolene ikke blir tilrettelagt kan være en faktor som kan begrense synshemmedes mulighet til å fullføre en utdanning og dermed delta i arbeidslivet. Ved å bedre tilgjengeligheten på skolebyggene kan man gjennom universell utforming sine ideer søke å fjerne diskriminering. Tanken er at alle kan møtes med respekt, unngå stigmatisering og understøtte sosial deltagelse (Andersen 2005). Det kan være ønskelig om tankegangen til universell design også fikk innpass i læringsmiljøet, det vil i denne sammenheng si i undervisningsrommet.

Av resultatet kom det frem at studentene opplevde det som en utfordring å lese pensumlitteratur, både i forhold til å få tiden til å strekke til og det å ha tilgang til tilrettelagt litteratur. Lie (1996) beskriver funksjonshemming som summen av opplevde aktivitetsproblemer når det er misforhold mellom forutsetninger og krav til gjennomføring av aktivitet. En måte å minske dette gapet på fra utdanningen sin side kan være å opprettholde fastsatte studiedager, og å være bevisst på i hvilken form litteraturen formidles. Studenten på sin side kan informere studiestedet om sin situasjon.

Gjennom bruk av ICF kan man få et bedre utgangspunkt for å forstå hvilke konsekvenser en sykdom kan få for et individ (Vik 2002). I forhold til synshemmede studenter kan ICF gjøre det lettere å se hvordan funksjonsnedsettelsen påvirker deres studiesituasjon. Årsaken til dette er at bruk av ICF gjør det lettere å se sammenhengen mellom kroppsfunksjoner, kroppsstruktur, aktivitet, deltagelse, miljøfaktorer og personlige faktorer og hvordan disse kan påvirke hverandre (Vik 2002). Deltagelse i en studiesituasjon kan ha betydning for tilfredshet, følelse av kompetanse og utvikling (Magnus 2005). En student nevnte at det var et problem at studiedagene av og til ble benyttet til undervisning. De ga uttrykk for at dette gikk utover deres læringsutbytte. Kan dette påvirke deres oppfattelse av egen kompetanse? Vil dette ha innvirkning på deltagelsen på arbeidsmarkedet?

Deltagelse i studier innebærer at studenten involveres i samfunnslivet. Det å være student innebærer ikke bare det å lese pensum og å følge forelesninger. I følge Magnus (2005) kan det ses en tendens til at funksjonshemmede studenter sitter mer hjemme og ikke deltar i aktiviteter utenfor skolen. En grunn til dette kan tenkes å

være at de bruker mer av fritiden sin til å lese. 80 prosent av sanseinntrykk skjer gjennom synssansen (www.trygdeetaten.no nr 11). En tidligere student nevnte at den største utfordringen ved sosiale aktiviteter var å få øyekontakt. Man kan anta at enkelte opplever å føle seg utenfor, i den forstand at man ikke i like stor grad oppfatter for eksempel ansiktsuttrykk og gestikulering. Kan det være en sammenheng mellom det å delta i den sosiale settingen på skolen og fritiden? Og kan dette igjen påvirke læringsmiljøet?

Det kan tenkes at det er mange studenter ved høgskolen som har en synsnedsettelse uten at skolen er klar over det. Det kan hende de ikke har synsnedsettelse i den grad at de har behov for tilrettelegging, eller at de ikke ønsker å fortelle om dette. En ideell situasjon hadde vært om studenter med synshemming eller annen form for funksjonsnedsettelse, ikke hadde trengt å informere om sin situasjon. Slik er det imidlertid ikke per dags dato. Dette ville være i tråd med prinsippet universell utforming, der omgivelser og produkter utformes på en slik måte at de kan brukes av alle uten behov for tilrettelegging (Andersen 2005). Man kan diskutere hvorvidt skolen bør ha et ansvar for å fange opp studenter med synshemming under undervisning. Dersom skolen blir oppmerksom på at en student kanskje har en synsnedsettelse, kan de likevel ikke kontakte studenten for å undersøke dette. Det vil være en uetisk tilnærming. Derfor kan det kanskje påstås at det må være studentens ansvar og informere om sin synshemming, dersom vedkommende mener dette kan ha en hensikt.

8.0 Avslutning

I dette prosjektet har vi jobbet ut fra problemstillingen **”Hvordan oppleves og erfares læringsmiljøet for synshemmede studenter ved Høgskolen i Sør-Trøndelag?”**. Vi tok for oss både studenter og læreres erfaringer på dette området. Mange interessante funn har blitt gjort underveis i prosjektet. Av de mest interessante funnene var det at en del studenter ikke informerer om sin funksjonshemming til skolen. Det kan derfor sies å være mørketall på dette området. Det er usikkert hvorfor ikke flere informerer om dette. En tanke kan være ønsket om å ikke skille seg ut fra sine medstudenter. En annen kan være at de ikke er klar over hvilke tilbud som

finnes og hvilke tilrettelegginger som kan gjøres i undervisningen. Et annet viktig funn gjaldt rutinene ved høgskolen i forhold til studenter med synsnedsettelse. Det ser ut til at det er få faste rutiner på hvordan undervisningen legges opp med synshemmede studenter i klasserommet. Det er heller ikke faste rutiner på hvordan ledelse og lærere tar i mot og følger opp studentene. Kanskje det finnes rutiner på dette området, men det ser ut til at de ikke opprettholdes i tilstrekkelig grad.

Vi ser at det er mange utfordringer og rom for forbedringer når det gjelder læringsmiljøet for synshemmede studenter. I noen tilfeller vil små endringer kunne forbedre situasjonen. I andre tilfeller kreves større forandringer som må settes i verk på et høyere nivå. Samtidig må det sies at det på flere områder fungerer. Blant annet er både lærere og studenter fornøyd med samarbeidet dem imellom. Dette kan danne et godt grunnlag for videre arbeid med å utvikle læringsmiljøet for studenter med synshemming ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Litteraturliste

Bøker/artikler

- Abeltun m.fl. (2005) Prosjekt gruppe ved Ergoterapiutdanningen, *Universell utforming ved AHS/ASP*
- Alsaker, S (2005) Kap 9 Aktivitetshistorier – mulighet og metode? S 86-95 I: Horghagen S., Jakobsen K. og Ness N. E. *Aktivitetsperspektiv på dugnad, deltagelse og dagligliv* Tapir Akademisk Forlag, Trondheim
- Andersen R. R (2005) Kap 2 Universell utforming - utopi eller realitet? s.11-25 I: Andersen R. R. og Bergh S. *Universell utforming over alt!* Sosial og helsedirektoratet, Oslo
- Borg T, Runge U, Tjørnov, J (2003) *Basisbog i ergoterapi. Aktivitet og deltagelse i hverdagslivet*, København, Danmark
- Crawford, K (2003) *Veien til tilgjengelighet*, Deltasenteret, Oslo
- Dalland, O (1997) *Metode og oppgaveskriving for studenter*, Gyldendal Akademiske, Oslo.
- Høgskolen i Sør-Trøndelag (2006-2009) *Handlingsplan for nedbygging av funksjonshemmende barrierer ved Høgskolen i Sør-Trøndelag 2006-2009*.
- Jacobsen, D I (2003) *Forståelse, beskrivelse og forklaring. Innføring i samfunnsvitenskaplig metode for helse- og sosialfagene*, Høyskoleforlaget, Kristiansand.
- Kielhofner, G (2002) *Model of Human Occupation. Theory and application*. Lippincott, Williams & Wilkins, USA
- Lie, I (1996) *Rehabilitering og habilitering. Prinsipper og praktisk organisering*. Notam Gyldendal, Oslo

- LOV 2005-04-01-15: Lov om universiteter og høyskoler
- Magnus E (2005) Kap 12 Deltakelse - hvordan kan det forstås? S 116-122 I: Horghagen S., Jakobsen K. og Ness N. E. *Aktivitetsperspektiv på dugnad, deltagelse og dagligliv* Tapir Akademisk Forlag, Trondheim.
- Ness, NE (1999) *Helse gjennom aktivitet, fagprofil og yrkesfunksjoner for ergoterapeuter*, Otto Stenersen Boktrykkeri AS, Oslo
- Norges offentlige utredninger 2001:22 *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer*. Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning, Stats/trykk: GCS allkopi, Oslo
- Norges offentlige utredninger 2005:8 *Likeverd og tilgjengelighet. Rettslig vern mot diskriminering på grunnlag av nedsatt funksjonsevne. Bedre tilgjengelighet for alle*. Akademia AS, Oslo
- Stortingsmelding nr. 40 (2002-2003) *Nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Strategier, mål og tiltak i politikken for personer med nedsatt funksjonsevne*, GAN Grafisk AS, Oslo
- Vik, K (2003) ICF i norsk oversettelse, *Ergoterapeuten nr 11*, s 84-87

Elektroniske ressurser:

1. <http://www.lovdata.no/all/hl-19990702-064.html> (besøksdato: 06.02.06)
2. Brandt, S (2005) *Høyere utdanning – tilgjengelig for alle?* Rapport 4 NIFU STEP Norsk institutt for studier av forskning og utdanning. Senter for innovasjonsforskning <http://www.universell.no> (besøksdato: 09.01.06)

3. <http://www.blindeforbundet.no/CDA/ContentPg.aspx?Zone=6> (besøksdato: 01.03.06)
4. <http://www.blindeforbundet.no/nbf/publikasjoner/brosjyrer/oyesykdommer/RP.htm> (besøksdato: 06.02.06)
5. <http://www.blindeforbundet.no/nbf/publikasjoner/brosjyrer/oyesykdommer/Diabetes.htm> (besøksdato: 06.02.06)
6. <http://www.blindeforbundet.no/nbf/publikasjoner/brosjyrer/oyesykdommer/Glaukom.htm> (besøksdato: 06.02.06)
7. <http://www.blindeforbundet.no/nbf/publikasjoner/brosjyrer/oyesykdommer/AMD.htm> (besøksdato: 06.02.06)
8. <http://odin.dep.no/kd/norsk/tema/utdanning/hoyereutdanning/tema/kvalitetsreformen/014081-990274/dok-bn.html> (besøksdato: 13.01.06)
9. <http://www.hist.no/intern/laeringsmiljo.htm> (besøksdato: 06.02.06)
10. <http://www.ffe.no/?docId=1279> (besøksdato: 27.02.06)
11. <http://www.trygdeetaten.no/Sykdom/Helsepersonell/pdf/Synsrehabilitering-bm.pdf> (besøksdato: 06.02.06).
12. <http://www.ntnu.no/studentservice/tilrettelegging/brosjyrer.infomateriell.php> (besøksdato: 10.02.06)
13. <http://www.nlb.no/sitepageview.aspx?sitePageID=1094> (besøksdato: 20.03.06)
14. <http://www.studie.ntnu.no/index.php?id=95> (besøksdato: 06.03.06)

VEDLEGG 1

MANDAT

Prosjektarbeid ET 03 – Vinter 2006
Program for ergoterapeututdanning
HIST/AHS
7004 Trondheim

GODT LÆRINGSMILJØ FOR ALLE STUDENTER

1. Oppdragsgiver; Læringsmiljøutvalget, Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) ved sekretær Rune Hegge. rune.hegge@hist.no tlf 73559011/90647615

Praksisveileder; Høgskolelektor Rigmor Leknes, PET/AHS/HIST rigmor.leknes@hist.no
tlf 73 55 92 22

Andre involverte; Rådgiver ved Lucassenteret Hege Moe tlf 73 55 89 17/73 55 14 32.

Deltakere i prosjektgruppa; Susanne Solli, Margrethe Antonsen, Gunn Hilmarsen, Anne Flåten, Kjersti Jensen.

2. Oppdrag

I følge Lov om universiteter og høyskoler har høyskolestyret ansvar for at læringsmiljøet er forsvarlig når det gjelder studentenes helse, sikkerhet og velferd. Læringsmiljøutvalget (LMU) skal bidra til at bestemmelser blir gjennomført. Utvalget består av både studentrepresentanter og ansatte. Prosjektets hovedfokus vil være på undervisningsforhold for synshemmede studenter ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Disse forholdene kan være undervisningsform, læremateriale, fysiske omgivelser og hjelpemidler. Læringsmiljøet ved HiST for denne gruppen studenter beskrives:

- gjennom å sette seg inn i læringsmiljøutvalgets mandat og formål
- gjennom å innhente kunnskap om universell utforming, relevante lover og regler, synshemmedes behov og funksjon fra litteratur
- gjennom å innhente kunnskap og erfaringer fra andre miljø med aktuell erfaring, som Lucassenteret, Norges Blindeforbund, Hjelpemiddelsentralen og Trygdeetaten
- gjennom å lage en intervjuguide som benyttes til å intervju synshemmede studenter med erfaring fra læringsmiljøet ved HiST og lærere med erfaring med denne gruppe studenter
- gjennom å observere bruk av hjelpemidler for synshemmede

3. Produkt

Utforming av en prosjektrapport, hvor resultatet beskrives og diskuteres og hvor aktuelle forslag til endringer drøftes og begrunnes. Resultatet presenteres og diskuteres med deltakerne i læringsmiljøutvalget ved HiST.

4. Tidsramme

Fra 3.januar til 24.mars 2006.

Prosjektplan innleveres 27.januar

Diskusjonsmøter knyttet til ferdigstillelse av prosjektarbeidet avholdes i uke 11.

Rapporten innleveres 24.mars 2006.

Trondheim.....

Oppdragsgiver

Praksisveileder/Modulveileder

Prosjektgruppa

VEDLEGG 2

Intervjuguide studenter:

1. Fortell om hva du studerer. Hvor langt er du kommet i studiet?
2. Hvorfor valgte du Trondheim som studiested?
3. Hvordan oppfatter du at undervisningen er lagt til rette for studenter med synshemming?
4. Hvordan opplever du at undervisningen er lagt til rette for akkurat deg?
5. Bruker du noen form for hjelpemidler i undervisningen, i tilfelle hvilke?
6. Hvordan mener du at din synsnedsettelse påvirker din mulighet til å disponere tiden, for eksempel i forhold til å overholde tidsfrister, og fullføre studiet?
7. Hvordan er tilgangen på pensumlitteratur?
8. På hvilken måte formidles læremateriale som forelesningsnotater og i undervisning?
9. Hvordan opplever du samarbeidet mellom deg som student og lærere?
10. Hvordan opplever du samarbeidet med medstudenter?
11. Hvordan mener du at skolebygningen er egnet for undervisning/gruppearbeid for studenter med synsnedsettelse?
12. Hva fungerer greit i din studiehverdag?
13. Dersom noe skulle vært annerledes, hva skulle dette ha vært?

VEDLEGG 3

Intervjuguide lærere

1. Fortell om din erfaring med synshemmede studenter
2. Hvordan opplever du samarbeidet mellom deg og studenten?
3. Hvilke utfordringer har du møtt i undervisningssituasjon?
4. På hvilken måte planlegger du undervisningen, og tar du eventuelt noen spesielle hensyn?
5. Hvilke rutiner har skolen i forhold til studenter med synsnedsettelse?
6. Hva mener du fungerer bra?
7. Er det noe du mener kunne vært gjort annerledes?

VEDLEGG 4

Samtykke

Jeg..... samtykker med dette at de opplysningene jeg oppgir kan benyttes i prosjektet ”Godt læringsmiljø for alle studenter”. Jeg kan på et hvert tidspunkt trekke meg fra å delta i prosjektet.

Sted/ dato

.....

Underskrift

VEDLEGG 5

Forespørsel vedrørende prosjektet ”Godt læringsmiljø for alle studenter”.

Vi er fem studenter i tredje klasse ved ergoterapiutdanningen på Høgskolen i Sør-Trøndelag. Vi har praksis i form av et prosjekt der temaet er læringsmiljøet for synshemmede studenter ved HIST. Prosjektet vil avsluttet 24. mars 2006. Resultatet skal bli en prosjektrapport som presenteres for Læringsmiljøutvalget (LMU).

Rapporten skal redegjøre for hvordan forholdene for synshemmede studenter er nå og hva som eventuelt kan forbedres. I den forbindelse ønsker vi å intervju studenter og lærere med erfaring innenfor dette området. Det vi ønsker å få rede på er hvordan undervisningen fungerer både for studentene og lærerne. Vi vil også finne ut hvordan forholdene i klasserommene/auditorium er, samt bruk av læringsmateriell og eventuelle tekniske hjelpemidler.

Under intervjuet vil en eller flere representanter fra gruppen være tilstede. Det kan være aktuelt å bruke båndopptaker under intervjuet. Dette for å sikre at opplysningene som blir gjengitt i rapporten er korrekte.

Vi gjør oppmerksom på at vi har taushetsplikt, og at alle opplysningene vil bli behandlet deretter. Du vil få muligheten til å lese rapporten når den er ferdig.

Dersom du har spørsmål utover dette kan du ta kontakt med Susanne Solli tlf 98421295 el. Kjersti Jensen tlf. 45247086.

Med vennlig hilsen

Anne Flåten

Susanne Solli

Margrethe Antonsen

Gunn Hilmarsen

Kjersti Jensen

VEDLEGG 6

Informasjon

Mål:

- Generell informasjon om virksomheten er tilgjengelig for alle via en enhetlig informasjonskanal.
- Potensielle søkere og høgskolens studenter kan hente informasjon om studietilbud fra høgskolens nettsider.
- Informasjon om kontaktpersoner og ansvarsforhold ved avdelingene og rådgivningstjenesten ved Lucas-senteret er lett tilgjengelig for alle.
- Høgskolens nettside har informasjon om hvilke muligheter for tilrettelegging som er tilgjengelig for studenter med redusert funksjonsevne.
- Høgskolens nettside har lenker til aktuelle nettsted for studenter med redusert funksjonsevne.
- Studenter opplever å bli møtt med tillit og respekt i kontakt med høgskolens ansatte.

Pedagogisk tilrettelegging/læringsmiljø

Mål:

- Forelesninger, veiledning og litteratur er tilgjengelig for alle studenter.
- Høgskolen tenker utradisjonelt og kreativt i forhold til å legge tilrette for studenter med særskilte behov i forbindelse med praksis og/eller eksamen.
- Høgskolen har en enhetlig måte å møte og behandle studenter som trenger tilrettelegging ved eksamen.
- Høgskolen har anskaffet og gir studenter tilbud om bruk av tekniske hjelpemidler for lesning og skriving.
- Hvert studiested har tilstrekkelig antall undervisningsrom som er tilgjengelige for alle studenter.

Fysisk tilrettelegging

Mål:

- Bygningsmasse og uteområder er oppgradert i forhold til universelle løsninger.
- Ansatte ved HiST har økt kunnskap om tilgjengelighet for alle.

Internasjonalisering

Mål:

- HiST stimulerer studenter med redusert funksjonsevne til å ta deler av studiet i utlandet.